

Liv Mjelde (2001). **Yrkenes undervisningslære – fra arbeid til læring – fra læring til arbeid**. Forlaget Yrkeslitteratur.

Anmeldt af *Lene Tanggaard*, Ph.d.-stipendiat, Institut for Kommunikation, Ålborg Universitet.

Forholdet mellem uddannelse og arbejdsliv diskuteres i disse år som aldrig før. I de sidste 30 år har skolen som moderne institution haft sin storhedsperiode og forhold omkring uddannelse og læring har næsten udelukkende været diskuteret i relation til skolen. Liv Mjeldes forskning udgør et forsøg på at gøre op med denne skolehegemoni i diskussionen om læring og bør kendes af dem, der forskningsmæssigt forholder sig til problemstillinger i relation til pædagogik og læring i arbejdslivet og til bredere uddannelsesmæssige diskussioner.

I denne bog om "Yrkenes undervisningslære" samler Mjelde op på 30 års erfaring som lærer og forsker inden for erhvervs- og lærlingeuddannelse, og hun peger på de potentialer, netop dette felt har for nye og anderledes perspektiver på uddannelse og læring.

I bogens 8 kapitler, der formidlingsmæssigt er meget eksemplariske, diskuteres dels erhvervsuddannelsernes historiske udvikling i Norge (kapitel 2), lærlinges oplevelse af læring på skole og læring i arbejdslivet (kapitel 3), Vygotskys og Deweys tænkning om læring og udvikling (kapitel 4), nye spørgsmål om læring i arbejdslivet (kapitel 5), dilemmaer i erhvervsuddannelserne ud fra erfaringer med at indføre mesterlærepedagogik i de almene fag (kapitel 6) og i kapitel 7 og 8 diskuteres kønsproblematikker i erhvervsuddannelse. Særligt kapitel 3, hvor Mjelde kortfattet formidler resultater fra sin empiriske forskning, og kapitlerne 2 og 6, hvor erhvervsuddannelsernes særlige kendetegn diskuteres, står stærkt. Dertil kommer hele den kønspolitiske problematik i kapitlerne 7 og 8, der stort set har været udeladt eller ignoreret i diskussionerne om erhvervsuddannelse og læring i arbejdslivet.

Allerede i perioden 1977-1979 var Mjelde involveret i et forskningsprojekt, der fulgte elever taget ind på et specielt grundlag enten med sociale eller psykiske vanskeligheder. Fælles for disse elever var, at skolen for dem havde været oplevet som meningsløs, og at de havde mistet troen på at kunne lære. Det viste sig, at disse elever trivedes i erhvervsskolens værkstedsundervisning, der er præget af en mesterlærlinge tradition. Eleverne udtrykte, at de var "kommet hjem", da de begyndte på erhvervsskolen (Kokkersvold & Mjelde, 1982). Mjelde fulgte senere op på denne forskning i en doktorgradsafhandling (Mjelde, 1993) *"Apprenticeship. From Practice to Theory and Back Again"*, hvor det empiriske materiale blandt andet bestod af spørgeskemasvar fra 1617 lærlinge i 5 byer i Norge i perioden 1982-84. Spørgeskemaerne blev uddelt klassevis på erhvervsskolen, og resultaterne viste ganske slående, at 89% af lærlingene foretrak at lære i arbejdslivet fremfor på skolen. De omkring 100 elever, som foretrak læring på skolen, var fortrinsvis kvinder, særligt inden for service- og næringsmiddelfag, hvor arbejds-

vilkår kan være barske med skiftende arbejdstider, og hvor små oplæringssteder med ofte personlige relationer mellem mester og elev kan komplicere oplæringsbetingelserne (kap. 5, p. 59). De metodiske spørgsmål i forbindelse med disse slående resultater diskuteres ikke i denne bog, hvilket måske nok kunne have været klargørende. Eksempelvis hvordan spørgsmålene var vinklet, om lærlingene kendte til forskningens profil, og hvordan dette kan have påvirket svarene.

Mjelde var også selv, i forbindelse med ovennævnte studium, "lærling" i to 6-ugers perioder på en industrivirksomhed med 17 lærlinge og en grafisk klasse med 11 lærlinge. Alle disse 27 lærlinge foretrak at lære i arbejdslivet, og ingen af disse elever havde identificerede sociale eller psykiske vanskeligheder (kap. 1, p.11). Så hvad var det ved skolens situation, som forhindrede læring, og hvad var fordele og ulemper ved at lære i arbejdslivet?

Mjelde peger i et tentativt svar på de almene modsætninger mellem håndens og åndens arbejde, som ligger indbygget i et vestligt uddannelsessystem med skarpe skel mellem læring og anvendelse af læring. Det er modsætninger, der i tiltagende grad diskuteres akademisk. I en nordisk og angelsaksisk kontekst særligt med inspiration fra antropologiske studier af mesterlære (Coy, 1989; Lave & Wenger, 1991; Kvale, 1993; Nielsen & Kvale, 1999). Mjelde peger dog her på, at den akademiske diskussion om mesterlære i mange henseender har forsømt at relatere direkte til problematikken inden for erhvervsuddannelse.

I kapitel 2 beskriver Mjelde ud fra et historisk og organisatorisk perspektiv, hvordan reformer af erhvervsuddannelse historisk set spændes ud mellem de modsætninger, der er mellem hvad repræsentanter for arbejdslivet versus repræsentanter fra skoletraditionen ønsker at præge reformerne med. I Norge er dette særligt tydeligt, fordi erhvervsuddannelserne organisatorisk i 1974 blev underlagt "Rådet for videregående opplæring", hvor der blev planlagt skoletilbud og fagplaner både for gymnasieskolen og for erhvervsskolen. Denne organisering bundede i en lighedstanke og en ide om, at alle uanset baggrund skulle have lige ret til uddannelse. Integreringen af gymnasium og erhvervsuddannelse var en del af dette tankegods. Modellen var den 3-årige gymnasieuddannelse. På trods af disse organisatoriske tiltag blev de unge dog ved med at søge forskellig uddannelse og arbejde efter grundskolen, og erhvervsuddannelsessystemet fulgte sin egen udvikling dikteret af udviklingen på arbejdsmarkedet og konjunkturændringer. Først i 1994 fik arbejdsmarkedets organisationer igen indflydelse på erhvervsuddannelsernes skoledel.

Erhvervsuddannelsens skoledel har traditionelt sine helt egne kendetegn. Læringsmiljøer på skolen har været præget af praktisk arbejde, værksteder og laboratorier. Lærerne har været faglærere med en fortid som lærlinge inden for faget. Der er blevet lagret pølser, bygget skure og trapper, syet kjoler, klippet hår, og bøger er blevet trykt og bundet ind.

Både de norske før 1976, og efter 1994 de danske og de tyske erhvervsuddannelser er bygget op om et vekselvirkningsprincip, hvor der kontinuerligt veksles mellem skole og praktik med skoletiden betalt af det offentlige og læretiden af virksomhederne. Med den nyeste reform 94 i det norske system er værkstedspraksis dog mindsket betydeligt, og de almene fag har fået

større vægt. Den teknologiske udvikling stiller krav om større almene matematiske og sproglige kundskaber, og uddannelse inden for almene fag ses som et svar herpå. Dette kommer igen til at afspejle sig inden for erhvervsskolerne, hvor andelen af lærere med akademisk baggrund stiger, og Mjelde påpeger i bogens kapitel 4, at der risikerer at opstå modsætninger mellem almen undervisning, der tager udgangspunkt i et fag versus erhvervsfaglig undervisning, hvor virksomheden og praktiske opgaver i arbejdslivet er i fokus.

I en mangfoldig erhvervspolitisk verden er spørgsmålene om en tiltagende skolastisering af erhvervsuddannelserne med større vægt på almene fag, og spørgsmålet om elevernes ret til bedst mulig oplæring både på skole og i praktik, af største betydning. Tilgodeser tiltagende katederundervisning og mere skole eksempelvis de unge, der søger erhvervsuddannelse, fordi de først og fremmest ønsker at bruge hænderne til noget praktisk, spørger Mjelde? Hvad kan dette betyde for motivation og frafald? Mjelde (kapitel 3, p. 26) fremhæver eksempelvis, at man i Canada og USA med 12 års skole har op mod 30-40% af eleverne, som falder fra High School. Tilsyneladende løser længere tids skolegang ikke motivations- og frafaldsproblemer.

I både Danmark og Norge uddannes unge som aldrig før. På trods af intentioner om lighed for alle har vi dog stadig en ulighedens reproduktion, som det analyseres uddannelsessociologisk eksempelvis hos Bourdieu. Den måske største styrke i Mjeldes publikationer er, at hun med udgangspunkt i denne forskning diskuterer forholdet mellem forskellige uddannelsesretninger, som yderst sjældent tages op. Eksempelvis forhold mellem akademiske og erhvervsfaglige uddannelsesstraditioner, som viser sig i splittelser mellem håndens og åndens arbejde i kateder- og værkstedsundervisning både på erhvervsuddannelse, men også inden for læge-, tandlæge-, sygepleje-, arkitekt- og psykologfaget.

I forbindelse med spørgeskemasvarene fra de 1617 lærlinge i 5 norske byer var nogle af de markante udtalelser fra lærlingene eksempelvis, at de foretrak *"praktisk arbejde"*, *"at gøre noget virkeligt"*, *"at blive betalt for det"*. Selv om mange af lærlingene også var kritiske over for oplæringsbetingelser, så følte de sig mere nyttige, friere og en del af den voksne verden som lærlinge (kapitel 3, p. 30). Det særlige ved erhvervsuddannelse er, at man her går fra handling til tanke, og eleven lærer de grundlæggende arbejdsprocesser gennem manuel praksis. Kroppene sidder ikke på rad og række, men bevæger sig i rytme med arbejdet. I arbejdsituationen er vægten lagt på praktisk arbejde og traditionelle skoleværdier, så som at samarbejde er udtryk for snyd, er ikke en del af værdisystemet (Se også Tanggaard & Elmholdt, under udarbejdelse).

I de almene fag på erhvervsskolerne møder lærere konstant forhandlinger med eleverne om, hvor meget stof der skal gennemgås, og om eleverne kan få tidligere fri. Kun den undervisning, eleverne ser som direkte nyttig i forhold til deres fag, lader de sig engagere i. Ifølge Mjelde udvikler skolen som uddannelsessystem en forbrugerholdning hos eleverne i forhold til uddannelse. Det som ikke står i timeplanen, og det som man ikke skal til eksamen i, er det ikke værd at bryde hovedet med. For at forstå, hvordan erhvervsuddannelse kan organiseres bedst, må lærere og elevers konkrete oplevelse af uddannelsen undersøges, men i Skandinavien findes der forbavsende lidt forskning, hvor elevers hverdagsliv har været i fokus. En forskning, der

måske kunne medvirke til at belyse de mange modsætninger, der ligger integreret i et uddannelsessystem, der på overfladen er baseret på en lighedstanke.

Det er vigtigt at påpege, at Mjeldes perspektiv ikke er ensidigt for læring i arbejdslivet. I kapitel 5 fremhæver Mjelde nogle problematiske forhold ved oplæring i praktikken på erhvervsuddannelserne. Eksempelvis kan tilstrækkelig tid til oplæring være et problem, lærlinge kan være udsat for langstrakte perioder med rutinearbejde, der isolerer fra andre opgaver, eller arbejdet kan være organiseret som akkord, der stresser lærlingene. Det klargørende ved Mjeldes perspektiv er netop forsøget på at undgå en idyllisering af læring knyttet til arbejdslivet i bestræbelsen på en kritisk forholden sig til læring både på skole og i forbindelse med arbejde. Her med et særligt blik for de traditioner og værdier, der knytter sig til erhvervsuddannelse, og hvordan disse kan transformeres og udvikles i en samtidig hensyntagen til den historie og de forudsætninger, erhvervsskoleelever møder uddannelsen med og ønsket om at sikre tilstrækkeligt gode uddannelsesmuligheder for så mange som muligt.

Et andet aspekt ved Mjeldes oversigtlige bog om erhvervsuddannelse er blikket for de kønspolitiske problematikker ved erhvervsuddannelse (kapitel 6-7). Har udviklingen inden for uddannelsesfeltet eksempelvis forbedret kvinders position, eller har det ført til nye uligheder mellem kvinder? Erhvervsuddannelserne er præget af særlig social organisering af maskulinitet og femininitet. Mændene eller drengene har været at finde i "de hårde fag" som mekaniker-, elektro- og bygningsfag med tradition for gode lærekontrakter, fagbrev og godt betalte jobs. Kvinderne eller pigerne har været at finde i social- og helsefag og æstetiske fag. Uddannelser rettet enten direkte mod familiesfæren eller lavtlønsjob på servicemarkedet. 70-ernes kvindefrigørelse medførte dog en tiltagende åbenhed over for kvinders ret til uddannelse og arbejde i "traditionelle mandejob". Inden for guldsmedefaget, som i denne periode blev søgt at flere kvinder, forstod flere arbejdsgivere dog ikke pointen med at tage kvinder ind. De gifter sig og får børn lod argumenter mod kvinder i faget (p. 75). I andre fag har det at kunne håndtere store maskiner været ensbetydende med maskulin etos (se også Willis, 1977). Kunne kvinderne holdes ude af disse fag, ville det beskytte maskuliniteten. I de senere år fremhæver Mjelde, at diskussionen har bevæget sig fra, hvordan man får kvinder ind i de mandsdominerede fag, til hvordan man får mænd til at vælge kvindefag. Et paradoks er netop, at mændene tilsyneladende uddanner sig til et vigende industrielt arbejdsmarked, mens kvinderne uddanner sig til et ekspanderende arbejdsmarked i servicesektoren.

Som læser af Mjeldes bog kan man kun håbe, at forhold knyttet til modsætninger mellem håndens og åndens arbejde, når det gælder uddannelse og læring, og modsætninger mellem femininitet og maskulinitet diskuteres nærmere. Denne bogs største fortjeneste er i denne sammenhæng, at den giver et oversigtligt bud på de mange paradokser og modsætninger, der gør sig gældende, når den pædagogiske forskning bevæger sig ud i hverdags- og arbejdslivets mangfoldige kompleksitet.

Litteratur:

Coy, M.W. (1989). *Apprenticeship. From Theory to Method and Back Again*. State University of New York Press, Albany.

- Kokkersvold, E. & Mjelde, L. (1982). *Yrkesskolen som forsvant*. Gyldendal, Oslo.
- Kvale, S. (1993). En pædagogisk rehabilitering af mesterlæren? *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* 41, 1: 9-18.
- Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated Learning*. Cambridge University Press, Cambridge
- Mjelde, L. (1993). *Apprenticeship. From Practice to Theory and Back Again*. University of Joensuu Press, Joensuu.
- Nielsen, K. & Kvale, S. (red.) (1999). *Mesterlære – Læring som social praksis*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Tanggaard, L. & Elmholdt, C. (under udarbejdelse). *Det er ikke snyd at lære af hinanden*.
- Willis, P. (1977). *Learning to labour. How Working Class Boys get Working Class Jobs*. Saxon House, England.